

İSTANBUL'DA YAŞAYAN TRANSLARIN DIŞLANMA VE AYRIMCILIK DENEYİMLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ÇALIŞMA

Görkem AYPAR,* Bahar TANYAŞ**

Kısa Özet

Bu çalışmanın amacı transların yaşadıkları ayrımcılık ve dışlanma deneyimlerini sistemli bir şekilde tespit etmek ve bu sorunların akademik, toplumsal ve politik söylemlerde daha görünür kılınmasına katkıda bulunmaktır. Bu amaç dâhilinde İstanbul'da yaşayan on trans bireyle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış ve görüşme metinleri tematik analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Sonuçlar trans bireylerin sosyal gözetlenme, dışlanma ve şiddet odaklı sorunlar yaşadığına işaret etmektedir. Bu sorunlar sağlık, çalışma, barınma, eğitim alanlarında, sunulan psikolojik/psikiyatrik servislerde ve aile ilişkilerinde yaşanmaktadır. Bulgulara göre katılımcılar temel haklarından ve eşit sosyal statüden mahrum bırakılmaktadırlar. Sıklıkla cinsiyet kimlikleri sorgulanmakta ve özne olarak kendilerini deneyimleme/tanımlama biçimleri kabul edilmemektedir. Ayrımcılık, dışlanma ve taciz sıklıkla tekrar eden ve uzun süreli yaşantılar arasındadır. Bu nedenle katılımcıların sürekli tetiktelik halinde ve ayrımcılık beklentisi içinde oldukları görülmüştür. Mevcut çalışmaya ait bulguların, transların yaşadıkları zorluklara ve mücadelelerine dikkat çekmesi ve akademik çalışmalarda az çalışılan bir grup olan trans bireylere dair gelecek çalışmaları teşvik etmesi hedeflenmiştir. Ayrıca bulguların trans danışanlara sunulan psikoloji ve psikiyatri servislerinin gözden geçirilmesi gerekliliğini de ortaya koyacağı umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler : trans, transgender, ayrımcılık, dışlanma, Türkiye, tematik analiz

A Qualitative Study on Experiences of Discrimination and Exclusion among Trans Individuals Living in Istanbul

Abstract

The aim of this study is to identify trans individuals' experiences of discrimination and exclusion in order to make these problems more visible in academic, social and political discourses. For this study, semi-structured interviews were conducted with ten trans individuals living in Istanbul and thematic analysis was employed to analyze the data. Results indicate that trans individuals' problems are focused on the issues of surveillance, exclusion and violence. These problems seem to affect every aspect of participants' lives, including family relationships, educational experiences, medical and psychological services, housing, and inclusion in the labor market. They are deprived of their basic rights and an equal social status. Moreover, participants are denied recognition in the ways with which they define and experience their gender identity and subjectivity. Finally it is identified that discrimination, exclusion and assaults are so chronic that participants are in a state of constant expectation for and alertness to similar negative experiences. Findings are expected to contribute to an awareness of trans individuals' problems and their struggles against discrimination and exclusion, and to stimulate further research on this under-research group. Additionally, it is hoped that findings point out a need to review and assess available psychology and psychiatry services provided to trans clients.

Keywords: trans individuals, transgender, discrimination, social exclusion, Turkey, thematic analysis

* Uzman Psikolog, gorkem.aypar@gmail.com

** Dr. Psikolog, bahar.tanyas@gmail.com

Giriş

Trans bireyler yoğun olarak sosyal dışlanma, ayrımcılık ve ötekileştirmeye maruz kalan gruplar arasında yer almaktadırlar (Khan ve ark., 2009; Lombardi, Wilchins ve Malouf, 2002; Stotzer, 2009; Whittle, Turner ve Al-Alami, 2007). Bu bireyler, kişilerarası ve sosyal ilişkiler, eğitim ve sağlık hizmetleri, çalışma hayatı, hukuk ve politik temsil gibi birçok alanda dışlanma yaşamakta, ayrımcılığa uğramakta (Currah ve Minter, 2000; Erni, 2012; Lloyd, 2005; Lombardi, 2001), temel insan haklarından mahrum edilmekte ve ciddi oranlarda şiddete maruz kalmaktadırlar (Witten ve Eyley, 1999). Türkiye’de de translara yönelik dışlama, ayrımcılık ve şiddet sistemli ve ciddi boyuttur. Toplumsal etiketleme, iş gücünden dışlanmak, sağlık alanında yetersiz hizmet almak, yaşam alanlarının kısıtlanması ve gettolara itilmek, fiziki saldırılar ve nefret cinayetleri sıklıkla yaşanan problemlerdir. (KaosGL, 2013) Bu sorunlara, kolluk kuvvetleri tarafından şiddete maruz kalma, açılan davalardan sonuç alamama, otorite tarafından görmezden gelinme ve gerekli kanuni düzenlemelerin yapılmaması eşlik etmektedir (Amnesty International, 2011; Human Rights Watch, 2008).

Transların yaşadığı sorunların yaygınlığına ve ciddiyetine rağmen, bu grup, akademinin ve alanda çalışan ilgili profesyonellerin en az bilgi sahibi olduğu gruplar arasında yer almaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak LGBT’leri kapsamaktadır. Bu çalışmalar dışlanma formlarına ve LGBT'lere karşı tutumlara odaklanmaktadır (Güney, Selçuk ve Ergin, 2014; Sevcancan, Aslan, A. Akın, L. Akın, 2012; Şah, 2012; Polat, Yüksel, Dişçiğil, ve Meteris, 2005). Ancak LGBT bireyler hakkında önemli ve sistemli bilgiler sağlayabilen bu çalışmalarda transların özgün sorunlarına yeteri kadar yer verilmediği görülmektedir. Birçok ortak soruna sahip olmakla birlikte trans bireylerin gay ve lezbiyenlerden farklılaşan ve özellikle daha “ayırt edilir” olmalarından kaynaklanan önemli sorunları vardır (Minter, 2000). Dolayısıyla trans bireylerin merkeze alındığı daha çok araştırmaya, diğer bir deyişle araştırmalarda trans bireylerin daha görünür olmasına ihtiyaç vardır. Araştırmalar, translara yönelik toplumsal dışlamayı meşrulaştıran sosyal, sistemsel, politik ve psikolojik faktörlerin tespit edilmesi, ayrımcılığa karşı sistemli mücadele ve dönüşüme destek olacak ve-rilerin sağlanması, trans bireylere servis veren profesyonellerin eğitilmesi ve bireysel destek sistemlerin geliştirilebilmesi açısından önemlidir.

Bu makalenin amacı transların yaşadıkları ayrımcılık ve dışlanma deneyimlerini onların perspektiflerini merkeze alarak sistemli bir şekilde tespit etmek ve bu sorunların akademik, toplumsal ve politik söylemlerde daha görünür kılınmasına katkıda bulunmaktır. Araştırmada “İstanbul’da yaşayan trans bireyler hangi alanlarda ayrımcılık ve dışlanma yaşamaktadırlar ve bu deneyimleri nasıl anlamlandırmaktadırlar?” sorusuna cevap verilmeye çalışılacaktır. Sunulacak bulgular, ayrımcılık deneyimleri ve baş etme süreçleri üzerine yapılmış daha geniş ve kapsamlı bir tez çalışmasından alınmıştır. Çalışma boyunca trans bireylerin deneyimlerinin mümkün olduğu kadar ilk ağızdan aktarılmasına önem verilmiştir. Bu bağlamda, sunulan bulguların yok sayılan, çoklu şekilde ayrımcılığa, tacize ve şiddete maruz kalan bir grubun hayatına tanıklık etmemize yardımcı olması umulmaktadır. Tanıklık etmek, toplumsal yok sayma ve şiddet üzerine ana akım görüşleri ve kolektif hafızayı sorgulatacağı (Alexander, 2004) gibi tanık olarak sorumluluklarımızı da hatırlatabilir.

Trans Bireylere Yönelik Dışlanma ve Ayrımcılık

Sosyal dışlanma, bireylerin ekonomik ve sosyal kaynaklara diğerleri ile eşit oranda erişememesi ve toplumsal alana katılım ve sosyal statüden direkt ya da dolaylı olarak mahrum bırakılmaları şeklinde tanımlanabilir (Byrne, 1999). Ayrımcılık ise “önyargılardan beslenen bir dışlama ve tahakküm mekanizmasıdır” (Göregenli, 2012, s.12). Gerek ayrımcılık gerekse dışlama kişisel özellikleri değil, cinsiyet, “ırk”, etnik köken, din gibi “tespit edilebilen” grup özelliklerini hedef almakta (Barker, 1995) ve ötekileştirmenin davranışsal boyutunu teşkil etmektedir (Correll, Judd,, Park, ve Wittenbrink, 2010). Ayrımcılığa maruz kalan ve dışlanan grup ya da birey temel haklardan ve mevcut kaynaklardan toplumdaki avantajlı, baskın ya da “norm” kabul edilen gruplarla eşit düzeyde yararlanamaz. Hedef alınan grupların temel haklara yasalar önünde eşit olarak sahip olması da bu haklardan faydalanacak güce sahip oldukları anlamına gelmez (Göregenli, 2012). Ayrımcılık ve dışlama pratikleri, açık veya örtük formlarda gündelik hayatın işleyişini, bireylerin fiziksel ve psikolojik bütünlüğünü ve hatta yaşam hakkını tehdit eder.

Trans bireyler hayatlarının her döneminde yoğun olarak dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalan gruplar arasındadır. Her şeyden önce, çocukluk dönemlerinden itibaren cinsiyet çeşitliliğini yok sayan bir sistem içerisinde büyümek zorunda kalmaktadırlar (Greytak, Kosciw ve Diaz, 2009; Lombardi ve ark., 2002). Deneyimledikleri cinsiyetle ilgili sıklıkla açılmamakta, ikili cinsiyet sisteminin yarattığı “farklılıkları” ile ilgili yeterince bilgi ve destek kaynağına sahip olamamaktadırlar (Riley ve ark., 2013). Bu kişiler çocukluk ve ergenlik dönemlerinde ailenin ve çevrenin olumsuz tepkileri, ailenin bakım vermeyi kesmesi veya fiziksel cezalandırma (Grossman ve ark., 2005), açıldıklarında evden kovulma (Lombardi ve ark., 2002) gibi travmatik yaşam olayları deneyimlemektedirler (Nadal ve Griffin, 2011). Eğitim hayatında akran zorbalığına maruz kalmakta ve güvende hissetmemektedirler (Greytak, Kosciw ve Diaz, 2009). Okulda akran ilişkilerinde seçtikleri isimle değil kimlikte yazan isimle seslenilme, fiziksel saldırıya uğrama, aşağılanma (üstüne tükürülmesi, “ibne/faggot” gibi kelimeler kullanılması) yaşadıkları olumsuz deneyimlerden bazılarıdır (Grossman ve D’augelli, 2006). Eğitim hayatındaki bu deneyimler okulu bırakmalarına neden olabilmektedir (Grossman ve D’augelli, 2006; Lombardi ve ark., 2002). Zorbalığa maruz kalan trans gençlerde intihar düşünceleri daha yoğun olarak görülmektedir (Ybarra, Mitchell ve Kosciw, 2014). Çocukluk ve ergenlik döneminde eğitim ve aile hayatında zorluklarla karşılaşan translar yetişkinlikte de aile hayatından dışlanmaktadır (Croghan, Moone ve Olson, 2013). Bunların yanı sıra çocukluk döneminde cinsel taciz sıkça bildirilen travmatik yaşam olayları arasındadır (Bockting ve ark., 2004; Singh ve McKleroy, 2011).

Transların yetişkin hayata geçişleriyle birlikte yaşadıkları ayrımcılık, dışlanma ve etiketlenmenin devam ettiği görülmektedir. Etiketlemenin bireysel, yapısal (sosyal normlar, kurumsal hukuk, çevresel faktörler) ve kişilerarası düzeyde (sosyal normlar ve inançlar) işlediği bildirilmektedir (Hughto, Reisner ve Pachankis, 2015). Barınma, iş gücüne katılım ve sağlık hizmetlerine erişim sorunları yetişkin transların yaşadıkları önemli sorunlar arasındadır. Ayrıca yetişkinlik her türlü şiddet ve saldırıya açık olarak yaşanan ve güvensiz yaşam alanları içinde mücadelenin devam ettiği bir dönemdir (Cook- Daniels ve Munson, 2010; Lombardi ve ark., 2008; Whittle, Turner ve Al- Alami, 2007).

Güvenli ve yeterli barınma imkânlarına sahip olabilmek transların yaşadıkları en önemli sorunlardan biridir. Transların, şehirlerin ana yerleşim bölgelerinde (Selek, 2011) ve toplu yaşanan mekânlarda, örneğin öğrenci yurtlarında (Seelman, 2016) barınma hakları sıklıkla ihlal edilmektedir. Bu durum evsizlikle

sonuçlanabildiği gibi (Yu, 2010) transların yaşam alanlarının marjinalize edilmiş bölgelere, “trans alanlara” (trans space) (Edelman, 2011) indirgenmesiyle de sonuçlanmaktadır. “Trans coğrafya” olarak da adlandırılan bu bölgeler, transların görece güvenli yaşayabildikleri ve genellikle toplumda marjinalize edilmiş diğer gruplarla paylaştıkları yaşam alanlarıdır. Türkiye’de translar; kentsel dönüşüm, rant kavgaları, şehri “güzelleştirme” çalışmaları etrafında şekillenen çeşitli barınma problemleri yaşamaktadırlar (Çakmak, 2013; Freeman, 2012; Selek, 2011). Ev bulma sürecinde yaşanan zorluklara, yaşam alanlarında müdahale ve taciz eklenince, transların baskıdan uzakta, daha güvende ve birlikte yaşayabilecekleri gettolara yöneldikleri görülmektedir. Saltan (2013) bu durumun trans alt kültürünün temelini oluşturan önemli unsurlardan biri olduğunun altını çizmiştir. Diğer taraftan, hâlihazırda dışlanmanın sonucunda oluşmuş bu yaşam alanlarının da son yıllarda kentsel “mutenalaştırma” (gentrification) amacıyla dönüştürülmeye, yok edilmeye çalışıldığı görülmektedir (Bayramoğlu, 2012; Saltan, 2013; Selek, 2011).

Trans bireylerin yaşadıkları bir diğer sorun ekonomik alandan dışlanma ve çalışma hayatındaki ayrımcılıktır. Transların işe alım sırasında görmezden gelindikleri ve cinsiyet kimlikleri anlaşıldığında iş yerinde adaletsiz pozisyonlara indirildikleri, disiplin yaptırımları uygulandığı, zorunlu iş değiştirmeye itildikleri ya da işten çıkarıldıkları tespit edilmiştir (Mizock ve Lewis, 2008; Stotzer, 2009). Ekonomik dışlanmanın özellikle geçiş sürecini (cinsiyet geçiş ameliyatı ve hormon tedavisi) genç yaşlarda yaşayan translar arasında daha yaygın olduğu, geçiş yaşı ile çalışma hayatında yaşanan ayrımcılık düzeyinin ters ilişkili olduğu görülmektedir. (Lombardi, 2009). Ayrıca işgücü temelli dışlama ve ekonomik ayrımcılığın şiddet görmekle de ilişkili olduğunu bulunmuştur. Trans kimliği konusunda açılan kişiler işten kovulmakta, saldırıya uğramakta, birlikte çalıştıkları kişiler veya işverenleri tarafından rahatsız edilmektedirler. İş yerinde uygulanan ayrımcılığın translar için norm haline gelecek kadar yaygın olduğu bildirilmektedir (Dietert ve Dentice, 2009; Lombardi, 2001; Lombardi ve ark., 2002). Türkiye’de çalışma alanında cinsel yönelim ve cinsiyet kimlik temelli ayrımcılığa dair araştırmalar iş olanaklarının kısıtlılığı ve eşit haklardan yararlanmama gibi ayrımcılık deneyimlerinden bahsetmektedir (Demirdizen, 2012; Öner, 2013; Öztürk, 2011). Bu çalışmalar yoğun olarak LGB bireylerin deneyimleri üzerine yapılmıştır. Ancak bazı çalışmaların transların yaşadıkları sorunlara da değindikleri ve LGB bireylerden farklı olarak trans bireylerin görünürlikle ilgili daha fazla zorluk yaşadıkları görülmektedir (Doğan, 2012; Yılmaz ve Göçmen, 2016). Türkiye’de iş kanunu yasasında iş yerinde ayrımcılığın yasaklandığının altını çizmek gerekir ancak LGBT bireylerin bu yasa kapsamında pratikte korunabildiğini söylemek güçtür; ayrıca transların en çok sorun yaşadığı işe alım sürecinde yaşanan ayrımcılık ve eşitsizliklerle ilgili yasal bir boşluk olduğunu da belirtmek gerekir (Ataman, 2011). Transların işgücüne katılımında yaşadıkları eşitsizlikler düşük gelir durumunu, barınma sorunlarını ve gündelik hayatın idamesi ile ilgili zorlukları da beraberinde getirmektedir (Göçmen ve Yılmaz, 2016).

Translar sağlık sistemi içinde de önemli zorluklar yaşamaktadırlar; örneğin, ihtiyaçlarına yönelik sağlık hizmetlerinin olmaması (geçiş sürecindeki bakım hizmetleri gibi), bilgiye ulaşımdaki zorluklar, sağlık görevlilerinin olumsuz tutumları ve bilgi eksiklikleri, hizmet vermeyi reddetmeleri gibi sorunlar yaşamaktadırlar (Alegria, 2011; Bocking, Robinson, Benner ve Scheltema, 2004). Bu ayrımcı ve dışlayıcı tutumlar transların, temel hakları olan sağlık hizmetlerine eşit ulaşımına engel olmaktadır (Sevencan ve ark., 2012). Ayrıca trans bireyler sağlık sisteminde maruz kaldıkları/kalacakları olumsuz tutumlar nedeniyle tedavi olmayı erteleme kararı alabilmektedirler (Cruz, 2014). Bunun sonucunda da ciddi bir takım sağlık sorunlarının geç teşhis edilme riski ortaya çıkmaktadır.

Sağlık hizmetlerine ulaşım translar için kritik öneme sahiptir. Bunun önemli bir sebebi geçiş süreci, hormon kullanımı ve kimlik değişimi için gereken adımların tıbbi kontrol altında izlenmesi gerekliliğidir. Bu bağlamda, sağlık hizmetlerine yoğun olarak ihtiyaç duyan translar medikal otoritenin tüm zorunluluklarına, yetersizliklerine, yanlılıklarına ve normatif anlayışına maruz kalmaktadırlar (Bauer ve ark., 2009; Grant ve ark., 2010; Poteat, German ve Kerrigan, 2013; Spade, 2003).

Sağlık alanında yaşanan problemler psikoloji/psikiyatri servislerinde de kendini göstermektedir. Translar gerek geçiş süreci protokolünün bir zorunluluğu olarak aldıkları psikiyatri servislerinde gerekse bireysel ihtiyaçları için kendi istekleri ile başvurdukları psikoloji/psikiyatri hizmetlerinde çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar (Benson, 2013; Shipherd, Green ve Abramovitz, 2010). Türkiye’de transların başvurdukları psikolog ve psikiyatristlerin etik olmayan davranışlarına maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Bu davranışlar, “cinsellikle ilgili merakı dayalı, rahatsız edici ayrıntılar sormak, başvuranın rızası dışında cinsel kimliğiyle ilgili bilgileri başkalarına söylemek, travestilik/transseksüellik konusuna bilimsel olmayan kavramlarla (din, ahlak, vs.) yaklaşmak, travestiliği/transseksüelliği hastalık olarak görmek, başvuranın rızası dışında ilaç vermek, hipnoz, elektroşok, vs. gibi tedavi yöntemleri uygulamak” olarak sıralanmaktadır (Lambdaistanbul, 2005).

Ayrımcılık her zaman açık bir şekilde ortaya konmamakta, translar dolaylı şekillerde de ayrımcılığa uğramaktadırlar. Bu bağlamda, transfobik söylemlerin kullanımına, evrensel bir trans deneyiminin varsayılmasına, transfobinin varlığının inkar edilmesine, cinsel patolojilerin kabulüne, normatif cinsiyetin desteklenmesine; ailesel, sistemsel ve çevresel mikro saldırılara değinilebilir (Nadal, Skolnik ve Woong, 2012). Ayrımcılığın dolaylı şekillerde ortaya çıkması verdiği zararın daha az olduğu şeklinde yorumlanmamalıdır.

Translar sıklıkla şiddete maruz kalmaktadırlar (Moran ve Sharp, 2004; Nemoto, Bödeker ve Iwamoto, 2011; Stotzer, 2009; Witten, 1999). Şiddet, en sık şekilde sözlü taciz ve saldırı şeklinde ortaya çıkmaktadır (Lombardi ve ark., 2001). Ancak fiziksel şiddet de trans bireylerin hayatında önemli bir sorundur. Trans bireyler hem aile ve arkadaş ortamlarında hem de kamusal alanlarda şiddete maruz kalmaktadırlar (Grossman, 2011). Beklenen toplumsal cinsiyet normlarına uymayan (gender non-comforming) davranışlar sergilediğini daha fazla bildiren bireylerin saldırıya daha çok maruz kaldığı belirtilmektedir (Grossman ve ark., 2005). Translara yönelik şiddetin, hayat boyu devam ettiği (Clements-Nolle ve ark., 2006) ve özellikle cinsel saldırı riskinin yüksek olduğu; trans bireylerin kamusal alanda, barınaklarda, sağlık kurumlarında ve hapishanelerde tacize uğradıkları da belirtilmiştir (Stotzer, 2009).

Translara yönelik şiddetin kaynakları, transfobi (Singh ve McKleroy, 2011), cinsiyet normlarının dışına çıkılması (Jauk, 2013), cinsiyet kimliğinin ifade edilmesi (expression) (Dworkin ve Yi, 2003), cinsiyet görünümü ve cinsiyetlendirilmiş beden (sexed body) karşılaştırılmasıyla ilgili kalıpyargılar (Bettcher, 2007) ve toplumun “cinsiyet” ihlali yapan kişilerin cezalandırması (Lombardi ve ark., 2002) şeklinde ortaya koymaktadır. İkili cinsiyet düzenlemeleri sosyal eşitsizliğe ve buna bağlı saldırılara sebep olmaktadır (Dieter ve Dentice, 2009). Nefret suçlarının duygusal motivasyonlarla değil kişinin kimliğini diğer kişinin kimliğinden üstün görmesi ve güçle ilgili olduğu belirtilmektedir (Kidd, 2007).

Türkiye’de de translar devlet, bireyler ve kurumlar tarafından sistematik olarak şiddete uğramaktadırlar. (Çakmak, 2013; Freeman, 2012; Kaos GL 2012; 2013; Selek, 2001). Freeman (2012) 2008-2012 yılları arasında Avrupa’daki trans bireylere yönelik nefret cinayetlerinin neredeyse yarısının Türkiye’de işlendiği bilgisini

vermektedir. Trans bireylerin uğradıkları şiddete karşı koruyucu, tedbir alıcı ya da işlevsel yaptırımlar uygulayan yasaların olmadığı bilinmektedir (Ataman, 2011; Cürül ve Dönmez, 2013; Sevenscan ve ark., 2012).

Ayrımcılık, dışlanma ve şiddetin translar üzerinde kısa ve uzun dönemde önemli olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler özellikle risk alma, kendine zarar verme davranışı, depresyon, anksiyete, intihar düşünceleri ve intihara teşebbüs ile ilişkilidir (Nuttbrock ve ark., 2009; Scourfield ve ark., 2008). Ayrımcılık ve dışlanmayla ilgili mikro saldırıların kişilerin aileleriyle, iş arkadaşlarıyla veya yakın ilişki içinde oldukları kişilerle ilişkilerini olumsuz yönde etkilediği de bulgular arasındadır (Skolnik ve Woong, 2012). Bu bağlamda transların bir yandan toplumsal dışlanma ve ayrımcılıkla mücadele ederken diğer yandan bunun yarattığı psikolojik zorluklarla baş etmek zorunda kaldıkları ve buna rağmen yakın çevrelerinden yeterince ilişkisel destek alamadıklarının altı çizilebilir.

Yöntem

Katılımcılar

Araştırma İstanbul'da yaşayan 10 trans katılımcı ile yapılmıştır. Katılımcılar kendini trans- erkek, trans-kadın, erkek, kadın, trans, transseksüel ve transgender olarak tanımlayan kişilerden oluşmaktadır. Katılımcıların yaşları 17-30 arasında değişmektedir. Katılımcıların 3'ü üniversite mezunudur. 2 katılımcı üniversitede, 1 katılımcı lisede öğrenim görmeye devam etmektedir. Katılımcılardan ikisi kimlikleri dolayısıyla yaşadıkları ayrımcılık sonucunda eğitimlerine ara vermişlerdir. 5 katılımcı araştırma sırasında çalıştığını bildirmiştir. Katılımcılara LGBT çevresinde yapılan duyurular ve birinci yazarın yakın çevresi aracılığıyla ulaşılmıştır. Görüşmeler ev ortamında veya ortaklaşa belirlenen dış mekânlarda gerçekleştirilmiştir. Bu makalenin tamamında kullanılan isimler katılımcıların araştırma için kendi belirledikleri takma isimlerdir.

Görüşmeler

Çalışmaya katılması için görüşülen kişiler, çalışma öncesinde çalışmanın içeriğiyle ilgili birebir bilgilendirilmiştir. Görüşmeler yapılmadan önce katılımcıların bilgilendirilmiş onamı alınmış ve 10 katılımcıyla 30-80 dakika arası değişen uzunluklarda derinlemesine yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Ses kayıt cihazıyla görüşmelerin ses kaydı alınmış bu kayıtlar daha sonra birinci yazar tarafından metne dökülmüştür.

Görüşmelerde katılımcılara 10 kısa soru ve görüşmenin akışına göre alt sorular yöneltilmiştir. Sorular hazırlanırken dışlanma ve ayrımcılık yaşanan alanlar ve bu alanlarda kullanılan baş etme yöntemlerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu konular üzerine genel ve açık uçlu sorular hazırlanmış, görüşme İstanbul'da trans bir birey olarak yaşamının nasıl bir şey olduğu sorusuyla başlamıştır. Bu soru, genel olarak deneyimlerin aktarılması ve geniş hikâyenin anlatılması amacıyla yöneltilmiştir. Devamında dışlanma ve ayrımcılık alanlarına yönelik daha spesifik sorularla görüşme sürdürülmüştür. "İsterseniz İstanbul'da trans bir birey olarak yaşamak nasıl bir şey bunu konuşarak başlayalım", "Günlük yaşamınızda dışlanma ve ayrımcılığa maruz kaldığınız alanlar, durumlar var mı?" görüşmelerde yöneltilen sorulara bazı örneklerdir.

Analiz Süreci

Tematik analiz, niteliksel bilgiyi kodlama süreci olarak tanımlanmaktadır. Analiz sürecinde amaç, verideki bilgiler doğrultusunda bulunan örüntüleri ortaya çıkarmak ve temaları listelemektir (Attride-Stirling, 2001; Braun ve Clark, 2006; Joffe, 2011; Vaismoradi ve ark., 2013). Temalar, araştırılan olgu üzerine, gözlemleri açıklayan, organize eden ve yorum getiren örüntülerdir. Yöntem içerisinde veriye dayalı kodlama, teoriye dayalı kodlama ve önceki araştırmalara dayalı kodlama çeşitleri bulunmaktadır (Boyatzis, 1998). Mevcut çalışmada, veriye dayalı kodlama yoluyla tematik analiz uygulanmıştır. Veriye dayalı kodlama süreci daha önce literatürde belirtilen teorileri temel almadan, sadece veriden çıkan temaları inceleyerek yürütülmektedir. Derinlemesine görüşmelerin deşifreleri yapıldıktan sonra, aşamalı olarak a) Transkripsiyonların cümle cümle kodlaması yapılmıştır. Tematik analiz, herhangi bir analiz programı kullanılmadan yapılmıştır, b) Sorunlar, ayrımcılık ve dışlanma ve bunlarla baş etme konularına odaklanan bölümler metinden seçilip tüm uygun örnekler bir tabloda toplanmıştır, c) Katılımcılar arasında ortaklaşan ve farklılaşan temalar ortaya çıkarılmıştır, d) Temalar arasındaki bağlantılar incelenmiştir. Ortak bir konuda buluşan alt temalar soyut ana temalar altında gruplanmıştır. Ayrımcılık ve dışlanmaya dair yaşanan sorunlarla ilgili 3 ana tema başlığı ve 11 alt tema başlığı tespit edilmiştir. Bütün bu süreçlerde tematik kategoriler ikinci yazar tarafından kontrol edilmiş, gerekli görüldüğü yerlerde önceki aşamalara geri dönüş yapılmıştır.

Bulgular

Görüşmelerin analizinde katılımcıların yaşadıkları sorun alanlarına dair sosyal gözetlenme, dışlanma ve saldırıya açık olma olarak adlandırılan üç ana tema ortaya çıkmıştır. Sosyal gözetlenme ana teması altında "bakış (gaze)" ve "cinsel kimliğin diğerleri tarafından reddi" alt temaları bulunmaktadır. Dışlanma ana teması; "aileden dışlanma", "eğitim alanından dışlanma", "sağlık alanından dışlanma", "çalışma alanından dışlanma" ve "barınma" alt temalarını kapsamaktadır. Saldırıya açık olmak ana teması ise "şiddet" ve "tetiklilik" alt temalarından oluşturulmuştur.

Sosyal Gözetlenme

Sosyal gözetlenme deneyimi, sürekli incelenme, izlenme, denetlenme ve müdahale görme olguları etrafında şekillenmektedir. Birey, öteki tarafından bir özne olarak değil bir inceleme "nesnesi" olarak konumlandırılmaktadır. Özne, "bakılmalık nesne" olarak konumlandırıldığında da sınırlarının ihlal edilmesi meşrulaşmaktadır. Trans bireyin bedeninin, davranışlarının, cinsiyet kimliğinin ve yaşam alanının inceleme ve gözetleme altında olması neredeyse ötekine verili bir haktır. Bu tema, görüşmelerin tamamında ortaya çıkmıştır.

Sosyal gözetlenme temasının alt teması olan *bakış* kişinin sürekli olarak dışarıdan bir bakışa maruz kalmasına ve bu bakışın gözetleyen yapısı üzerine odaklanmaktadır. Sürekli "bakılan" konumunda olma ve "yabancılaştırıcı göz" sosyal hayata karışmayı güçleştirmektedir. Katılımcılardan Emir bu bakışı, "bu ne? bakış" olarak nitelendirmektedir. Görsel teması bireyin/ kim olduğunu anlamaya değil trans bedeninin "ne" olduğunu incelemeye ve olumsuzlamaya yönelik bir temadır.

Hani böyle sürekli şey oluyor, biri, *bir göz üzerinde* ve onun için, onun baktığını biliyorsun ve ona göre davranmaya çalışıyorsun falan. (...) Bakkala gitmek için de yaşıyorum, hani ya sonuçta işte mahalle bilmem ne işte komşuya giderken falan da yaşıyorum; çünkü o bakışlar aynı, o işte şey, aynı tavır yani "bu ne?" falan diye. (Emir)

Katılımcıların üzerlerindeki bu gözün "istila eden" bir tarafı da vardır. Örneğin, Raan bu bakıştan bahsederken, bakışın derinlere işlediğinden söz etmektedir. Öyle ki onur yürüyüşü sırasında bile, yürüyüşün tüm olumlu yanlarına ve kalabalığa/anonimiteye rağmen, önemli oranda rahatsızlık yaratan gözlerle gönderme yapmaktadır. Yalnız olmak kadar tekinsiz olmasa da sokakta olmanın moral bozucu bir tarafı vardır.

Yani bir onur yürüyüşü esnasında binlerce insanla beraber yürüdüğün için, nispeten zararsızca ama yine de yani ruhunun derinliklerine kadar sana gözlerini dikerek bakan insanların, tek başına sokaktayken sana gözlerini dikip bakmasıyla aynı his değil. Onur yürüyüşü ne kadar güçlendiriciyse, zaman zaman sokakta var olmak da o kadar moral bozucu ya da mutsuzluğa sürükleyici olabiliyor. (Raan)

İnceleme, normatif olmayanın "ne" olduğunu tespit etmek, gözetlenmenin ilk aşaması gibi görünmektedir. Bunu takip eden aşama ötekileştirme ve insandışılaştırma (dehumanization) sürecidir. Trans beden/birey "ucubeleştirilmektedir". Ucube sözcüğü katılımcıların kendi kullandıkları bir ifadedir. "Çok acayip, şaşılacak kadar çirkin şey" anlamına gelen sözcük katılımcıların yaşadıkları yabancılaştırma ve olumsuzlanmanın yoğunluğunu yansıtmaya açısından dikkat çekicidir. Ucubeleştirmek trans bedene/bireye yönelik dışlamayı da meşrulaştırmaktadır. Dolayısıyla bakış, trans özneyi önce incelemekte sonra ucube olarak dışarı atmaktadır (abjection).

Farklı olduğunu ya da toplumsal olarak işte *ucube* olduğumu, kötü olduğumu sürekli sokakta orada burada mekanlarda her yerde bana bir şekilde söylendiği için; ben bunu çok fazla, ben zaten yaşamayı hak etmiyorum, ben zaten işte çirkin bir insanım, zaten şöyleyim, zaten böyleyim... (Çiçek)

Translara yönelik genel "ucube" algısına karşı, öznenin zaman zaman ucubeliği sahiplenerek direnebildiği görülmektedir. Dışlayıcı ve ötekileştiren dilin kendisini kullanarak normatif olana direnmek, ucube olmadığını ispatlamaktansa söyleme dâhil olarak onu problemlili hale getirmek translar için önemli bir baş etme yöntemi olabilir. Diğer taraftan bu yöntemin dışlanmaya engel olacağı beklentisi yoktur; ucube olmayanların ucubeden "doğal olarak" kaçtıkları ifade edilmiştir.

Bazen de böyle korkup, gözleri böyle kocaman olup, kaçıp görüşmeyi yarıda kesen insan da oluyor, orada yapacak pek bir şey yok (...) Mesela bazen kendimi söylemiyorum, "dinen çok aykırı, onlar bence ucube" falan diyorlar, "ben de aslında ucubeyim" diyorum. O şekil izah edince böyle kaçıyorlar doğal olarak yani... (Yuk)

Sosyal gözetlenme temasının bir diğer alt teması cinsel kimliğin reddidir. Görüşmelerde sekiz katılımcı cinsiyet kimliğinin sorgulandığından ve kabul edilmediğinden bahsetmektedir. Tanımadıkları insanların "bu ne?" bakışı, tanışılan insanlarla etkileşimlerde "kız mısın erkek misin?" sorularına dönüşmektedir. Görünüş, giyim ve davranışlarının kalıplaşmış cinsiyet normlarına uyması beklenmektedir. Süreklilik gösteren

bu durum kişilerde stres ve huzursuzluk yaratmaktadır. Yaşanan stres sosyal hayattaki aktivitelerden çekilmeye neden olabilmektedir:

...Zaten kursa gider gitmez ilk aldığım tepki şey olmuştu böyle, 'kız mısın sen erkek mi?' falan dediler. Ay sordun mu bunu ya, erkeğim ama falan yaptım. O stresi de mesela üstümde hissettim, hani belki o stres olmasaydı ben o günleri planlayıp tekrar devam edecektim, [tiyatrodan] çıkmama gerek kalmayacaktı. (Emir)

Dışlanma

Bulgulardaki ikinci ana sorun alanı dışlanmadır; dışlanma aile, eğitim, yaşam alanı, çalışma alanı, sağlık alanından dışlanma şeklinde ortaya çıkmıştır. Katılımcıların yedisi ailelerinden uzakta yaşamaktadırlar. Bu yedi katılımcının ikisi aileleriyle hiç görüşmemektedir. Katılımcılardan bazıları görüşmelerde ailelerinin cinsiyet kimliklerini kabul etmediğinden bahsederken, bazı görüşmelerde ailenin bunun farkında olduğu ama görmezden geldiği belirtilmektedir. İki katılımcı açıldıktan sonra ailenin kadınlarıyla sorun yaşamadıkları ama erkeklerine açılmadıkları veya cinsiyet kimliklerini kabullendirmekte zorlandıklarını belirtmiştir.

Vuslat geçiş sürecine karar verdikten sonra ailesinin onunla görüşmeyi kestiğini dile getirmektedir. Babasıyla İstanbul'a gelmiştir ve ameliyat olma isteği üzerine babası geri dönmüştür:

Ailemle... Ailem, 8 aydır İstanbul'a geldiğimden beri görüşmüyoruz. (...) Beni buraya (İstanbul'a) getiren babamdı. (...) Ben trans olmak istediğimi söylemişim, ona ameliyat olmak istediğimi... Heyete girdim doktorlar söyledi yani ameliyat olması gerekir, putkaya yatmam gerektiğini (cinsiyet geçiş – vajina ameliyatı). Babam izin vermedi, bıraktı gitti. (Vuslat)

Beril ailesine açılmıştır fakat ailesi bu durumu kabullenmek istememiştir. Beril, aileden dışlanmayı yalnızlıkla ilişkilendirmekte ve aileden uzak olmanın olumsuz etkilerini aktarmaktadır:

Tabii ki çok özlüyorum, çok yani travmalar yaşıyorum. Zor bir şey, rüyalarınıza giriyor bilmem ne sürekli aileyi görüyorsunuz. İnanın gerçekten de böyle senede üç gün de olsa psikolojik olarak aranızın düzgün olduğunu bilmek bir huzur veriyor. Sonuçta hasta olduğunuzda falan gider bakar, ağabeyin de bakar ablan da bakar ama işte gidemiyorsun edemiyorsun. (...) Birey, yani kendini aileden uzaklaştığını kabul edilmediğini kabul ediyor ya dışlanıyorsun. Bu sefer dışlandığında o kadar çok büyük bir yalnızlıkla yüz yüze geliyorsun ki... (Beril)

Eğitim alanında aktarılan sorunlarda ise cinsiyet kimliğini kabul etmeyen aile bireylerinin yerini eğitimciler almaktadır. Anlatılarda, katılımcılara hiçbir beis görülmeden sözlü müdahale ve uyarılarda bulunduğu görülmektedir. Katılımcılara yönelik bu müdahaleler, onları eğitim alanından uzaklaştırmaktadır.

Üniversitede bir tane okutman bana (...) 'eğer insanların seni ciddiye almasını istiyorsan biraz daha kabul edilebilir giyinebilirsin' gibi bir şey söylemişti. Sanırım okula işte son gidişim olmuş olabilir bu. (Raan)

Benzer şekilde Yuk, eğitim gördüğü yerde müdür yardımcısının baskılarıyla karşı karşıya kalmış, erkek olduğu kabul edilmemesi ve eğitimi bu nedenle sekteye uğramıştır:

Yüz yüze eğitim almam lazım cumartesi pazarları Etiler'e gidiyordum turizm otelcilik okuluna, orada hoca yani müdür yardımcısı çok baskı yaptı. Sürekli sen madem kadınsın böyle giyinme etme falan durumu izah etsem de anlamadı. Sınıfa gelen zaten lise ortamını düşünürsek bayağı böyle çok geri kafalı çocuklar geliyordu, onların da böyle sıkıştırmaları vardı, böyle hani milliyetçi kafasındalar faşistler ne olduğumu anlamaya çalışıyorlar falan. Ben de okulu bıraktım, ara verdim şimdi, hani kimliğimi değiştirip öyle devam edeceğim muhtemelen. (Yuk)

Katılımcıların barınma konusunda da önemli sorunları mevcuttur. Özellikle ev kiralarken problemler yaşanmaktadır. Barınma için özellikle "getto" olarak adlandırdıkları bölgeleri, yoğun olarak Tarlabası'nı tercih ettiklerinden bahsetmektedirler. Ekonomik olarak sıkıntı yaşadığını belirtmeyen bazı katılımcıların barınma problemi ortaya çıkmazken, Raan ve Yuk ekonomik olarak iyi durumda oldukları dönemde de ev kiralarken zorlandıklarını belirtmektedirler. Barınma problemi yaşamayan katılımcılar ailelerinin yanında yaşayan katılımcılardır.

Ev bulmakta sıkıntı yaşadım yani cebimde para olmasına rağmen ev bulamadım, böyle sokakta birkaç gün kaldığım da oldu, sağda solda insanlarda kaldığım da oldu bir iki gün üç gün. İşte bir yerde mesela eve çıkamıyorum çünkü sözleşme yaparken beni anlayacak bir ev sahibi bulmak çok zor o yüzden genelde sözleşme yapmış işte orada kalan bir insanın yanına yerleşiyorum. Yoksa bir de işte hani herkesin kimliğimi bilmemesi taraftarıyım gittiğim yerde ki başıma bela açılmasın. Çok evsiz kaldım çünkü anlaşılınca... (...) İşte yani sen kız mısın erkek misin falan filan derken- işte ev arkadaşlarım genelde kız olduğu için, o zaman daha tedaviye başlamamıştım ama erkeksi bir görüntüm vardı yani- işte nasıl diyeyim ev arkadaşşıma hani rahatsız olduklarını dile getirdiler. Biraz baskı yapıldı hem komşular hem ev sahipleri, daha çok İzmir'de başıma gelmişti. İster istemez tabii ev değiştirmek zorunda kaldım." (Yuk)

Katılımcıların iş bulmada da zorluk yaşadıkları görülmektedir. İş gücüne dâhil edilmeme ekonomik sıkıntıları beraberinde getirmektedir. Buna paralel olarak gündelik hayatın idame edilmesine dair sürekli bir kaygı yaşanmakta, kişinin diğer alanlardaki verimliliği de olumsuz etkilenmektedir.

Olmuyor, olmayınca inanılmaz bir boşluğa düşüyorsun. İş yok, para sorunu sürekli, e yani ben beni bildim bileli yani öğrencilik devremi de katarsam - ailemden çok yardım almadan okudum çünkü- on senedir kiramı ve faturalarımı ödemekle uğraşıyorum yani. Artık hani bu sorun o kadar çok beni bir noktaya getiriyor ki yeter falan diyorsun bir şey yapmak istiyorsun ama yapamıyorsun sürekli kira geliyor, kiramı nasıl ödeyeceğim, fatura, sürekli bir şey yani, sadece bu yani, başka hiçbir şey yok bunun haricinde düşünebileceğiniz. Ne resim çizeyim falan filan ona bile veremiyorsun kendini çünkü sürekli bunları düşünmek zorundasın. Böyle olunca ne oluyor? Kişilik gelişmiyor. O üniversitedeki gelişim evren duruyor. Böyle pasif bir döneme giriyorsun, beyin bir şekilde duruyor gibi üretim yok yaratıcılık sıfıra düşüyor. O zaman çok böyle kendini gereksiz gibi hissediyorsun. (Beril)

Son olarak katılımcılar sağlık sisteminde önemli zorluklar yaşadıklarını aktarmışlardır. En sık görülen sorun sağlık güvencesinin olmamasıdır. Bu durum, katılımcıların işgücüne katılamamaları ile yakından ilişkilidir. Bazı katılımcılar ise belli prosedürlere girmek istemedikleri ve henüz kimlik değiştirmedikleri için sigortalı değillerdir. Genel sağlık sigortasından yararlanamayan katılımcılar ekonomik nedenlerle özel sağlık hizmetlerini de yeterince kullanamamaktadırlar. Sağlık alanında yaşanan diğer problemler ise sağlık personelinin ayrımcı tavırları, hastanede sırası geldiği halde bekletilmek, personelin tedavi vermeyi reddetmesi ve sağlık çalışanlarının bilgi eksikliğidir. Kişinin görünüşü ve trans kimliği sağlık hizmetinden yararlanmasını güçleştirmektedir:

Devlet hastanesi, orada da iğne olmak için 3-4 tane hemşire girdi, yapmak istemediler, bir kimliğe bakıyorlar, bir bana bakıyorlar böyle. Kalçam açık bir şekilde bir 10-15 dakika bekledim, dedim sonra yapacaksınız yapın yapmayacaksınız ben kalkıp gideyim. Bir tanesi korkarak geldi hiç yapıyorum falan demeden öyle yapıp gitti, kimliğimi de aldım çıktım yani. Öyle enteresan, kimse ilgilenmiyor falan. (Yuk)

Katılımcıların sağlık hizmetleri anlatılarında cinsiyet geçiş ameliyatı hususu özel bir öneme sahiptir. Bazı katılımcılar ekonomik nedenlerle ameliyat için beklemek durumunda kalırken diğer katılımcılar zorunlu uygulamalar nedeniyle ameliyat olmaktan uzak durmaktadırlar. Örneğin, ameliyat kararı için heyete çıkmanın zorunlu olması, kişinin kendi bedeni ve hayatı üzerine bir müdahale olarak görülebilmektedir. Ayrıca zorunluluk olarak bireylere sunulan uygulamalar herkes tarafından olumlu karşılanmamaktadır. Benzer problemler psikiyatrik değerlendirme hususunda da yaşanmaktadır. Geçiş ameliyatına hazırlık aşamasında bireylerin psikiyatrik değerlendirmeden geçmesi "zorunludur". Ancak bu uygulama bir destek kaynağı olarak görülmediği gibi, gerekliliğine inanılan bir süreç de değildir. Bazı katılımcılar geçiş sürecinde olmasına rağmen bu prosedüre katılmak istememekteyler. Emre prosedürün zorunda bıraktığı her adımı uygulamayı ve birisinin "transseksüel" olduğunu "tespit ettiği" bir belgeyi almayı istemediğini belirtmektedir.

Şimdi transseksüellik yani tanı olarak geçiyor ve iki yıl falan size böyle terapiler yapılıyor bilmem ne yapılıyor. Transseksüel belgesi alıyorsunuz, kurula çıkıyorsunuz, hormona başlıyorsunuz, kontrolleriniz oluyor falan filan ve sonrasında hani kimlik değişikliğine kadar gidiyor. Neyse sonra, ne oluyor, ya onların istedikleri cevapları vererek o belgeyi alıyorsun, tamam almak zorundasın yani ama yani ben oradaki zorunlu tutulan isteklerin hepsine sahip olmadığım için- atıyorum üst ameliyatı belki şekil için olurum ama alt ameliyatı olmayı düşünmediğim için işte bir sürü şey için ya da -hani birisinin bana sen transseksüelsin belgesini almak istemediğim için şeye katılmıyorum.(Emre)

Katılımcılar, geçiş ameliyatının gerekliliği olarak aldıkları psikoloji/psikiyatri hizmetlerinin yanı sıra gönüllü olarak kendilerinin başvurduğu ya da ailelerinin ısrarıyla gitmek zorunda kaldıkları psikoloji ve psikiyatri servislerinden de bahsetmişlerdir. Bu deneyimler de genel olarak oldukça olumsuzdur.

13 yaşımdan 18 ime kadar galiba 4 terapist değiştirdim. Ergenliğin, zorlu bir ergenliğin bol ilaçlı ve normatif bir yaklaşımla hani cinsellik ve cinsiyet kurumu üzerine hiç sorgulama olmayan dolayısıyla aslında pek de çözüm odaklı hareket edememiş bir süreçti. O zaman da kafamı karıştırmaktan ve beni daha da dışarıda ve uyumsuz hissettirmekten başka bir işe yaramamış bir süreç diyebilirim. (Raan)

Katılımcıların birçoğu ihtiyaçları olan ve talep ettikleri desteği alamamışlar, kimliklerinin “hastalık” olarak kabul edilmesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Terapi süreçleriyle ilgili; danışan-danışman arasında güvensizlik, terapistin bilgi eksikliği, cinsel kimliğin değiştirilmesi yönünde yapılan yorumlar üzerine anlatılar bulunmaktadır. Terapiye gitmek isteyen katılımcılar, trans olmanın “cinsel kimlik bozukluğu” olduğunu kabul eden bir terapistin kendilerine destek sağlayamayacağını düşünmektedirler. Katılımcılardan Çiçek, ayrımcılık, şiddet gibi davranışlar sonucu psikolojik sıkıntılar yaşadıklarını, destek olacakları düşünülen psikiyatrist ve psikologların da onları hasta olarak varsaydıklarının altını çizmiştir.

Biz böyle bir toplumda yaşıyorken (...) bizim böyle psikolojimizin iyi olması beklenebilecek gibi bir şey değil çünkü korkunç bir yerde yaşıyoruz. O yüzden ben mesela terapiye çok ihtiyaç duyuyordum (...) Ben bir yandan çözmem gereken şeyler var hani terapi gibi bir şeye ihtiyaç duyuyorum, bir yandan da kime ne anlatacağım zaten onlar bana hastayım diye yaklaşıyor gibi böyle bayağı uzun bir süre bundan kaçmıştım mesela. (Çiçek)

Anlatılar bütünsel bir şekilde ele alındığında, katılımcıların cinsel kimlikle ilgili rahatsız edici yaklaşımları olan, örneğin, cinsiyet konusunu konuşmayı reddeden, psikolog ve psikiyatrilere daha çok rastladıkları, destek alabildikleri psikolog ve psikiyatristlerle nadiren karşılaştıkları görülmüştür. Uygun bir psikolog/psikiyatrist bulmak translar için zor bir mesele haline gelmektedir. Bu nedenle güven duyulan birileri önermedikçe herhangi bir psikolog/psikiyatriste gitmek tercih edilmemektedir.

Şiddet

Anlatılardaki şiddet teması; fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddet ve tacize maruz kalmayı içermektedir. Bunun yanı sıra şiddete ve tacize açık olmak da bu başlık altında değerlendirilmiştir. Katılımcıların tümü görüşmelerde fiziksel taciz, sözlü taciz, alay edilme ve şiddet yaşantılarından bahsetmiştir. Katılımcılardan bazıları ise birden çok şiddet türüyle karşı karşıya kalmışlardır. Dört katılımcı fiziksel şiddete uğradığını, beşi sözlü tacize, ikisi tecavüze, biri ise cinsel tacize uğradığını belirtmektedir. Şiddet, katılımcıların tanıdığı veya tanımadığı kişilerden gelebilmektedir. Görüşmelerin çoğunluğunda şiddet ve tacize açık olmak trans olmakla ilişkilendirilmektedir.

Yuk, şiddete örnek olarak sokakta tanımadığı kişilerle konuştuğunda ses tonunun fark edilmesiyle birlikte yaşadığı durumu aktarmaktadır. Ses tonu fark edildikten hemen sonra fiziksel şiddete uğramıştır:

Ben hormon almaya daha yeni başlamıştım, sesim çok aradaydı, yani daha böyle ergen çocuk gibi ama daha çok şey böyle, hafif, bir trans kadın sesi gibi mi diyeyim çok aradaydı yani, kıyafetlerim erkek falan, yolda gidiyorum, eve gidecektim Pendik'te yaşıyordum. Ateş istedi biri üç kişi vardı, sonra sigara istedi, sen niye konuşmuyorsun falan filan derken ben işte *sesimi duyar duymaz* onlar benim muhtemelen *trans kadın mıyım dönme misin ibne misin* falan filan diye böyle bir *dövdüler beni* hani orada mahalleli ayırdı falan filan... (Yuk)

İşgücünden dışlanma transları seks işçisi olarak çalışmak zorunda bırakabilmektedir. Seks işçiliği ise şiddetin çok yoğun olarak yaşandığı bir alandır. Vuslat ilk anlatıda, çalışırken karşılaştığı şiddetten bahsetmektedir.

Seks işçiliğinin çalışma koşullarının barındırdığı riskin, gösterilen şiddet karşısında bir yaptırım olmamasıyla daha da arttığı görülmektedir.

Tabii canım ben yedim dayak, yani müşteri beni odada... Üst kattayım, kimse yok, sıkıştırdı, ... bağırıyorum, etrafımızda kulüpler var, kulüplerin sesi çok yüksek olduğu için sesin duyulmuyor. Çünkü 3'te temizlikçi giriyor, temizlik olsa hani şey oluyor, yukarıda bekliyor biz odadayken, o koridorda bekliyor normalde bir şey olursa haber veriyor. O olmadığı için dayağımı yedim. Fuhuş yapıyorsun, kaçak evdesin yani şikayet etsen ev basılacak arkadaşların alınacak... çünkü direkt mesela şöyle bir sistem var, bir şey olduğunda sen şikayet etsen, pezevenk sensin denildiğinde sen sermaye de olsan seni yakalıyorlar. Mesela pezevenklikten 8 yıl içeri girersen ev yine çalışır, devam eder... O yüzden şikayet etme olanağın hiç yok. (Vuslat)

Şiddetin ve tetikteliğin bir arada olduğu görülmektedir. Örneğin Çiçek de sokakta tanımadığı kişilerin saldırısına uğramıştır. Çiçek bu anlatıda, sürekli tehlike beklentisi içinde olduğunu, tedirginlik yaşadığını aktarmakta ve İstanbul'da yaşamının hayatı tehlike barındırdığından bahsetmektedir:

İki tane çocuk böyle sen ibne misin bilmem ne misin filan diye böyle tekme tokat, bayağı ağır dayak yedim yani ve kimseyi arayamadım, eve gelemedim, işte telefonumu çaldılar ve şey yani, böyle bağıramıyorum, şey yapamıyorum falan böyle, o kötü bir andı mesela ve ilk defa bu kadar çok kötü dayak yedim ama her zaman bu 7-8 senedir İstanbul'da yaşarken, böyle sokaktayken, tek başımayken ya da arkadaşlarımlayken hep böyle dışarıdan bir şey, yani böyle sanki kafamı alıp böyle koltuğumda taşıyorum, böyle arkamdan biri gelecek bir şey yapacak filan diye böyle sürekli bir tedirgin halde dolaşıyorum gibi bir durum var. İstanbul'da trans olarak yaşamak özet olarak bir yanıyla evet kendine güvenli şeyler yaratabiliyorsun, iyi, bir yandan da işte böyle bir hayat tehlikesi var yani gibi söyleyebilirim. (Çiçek)

Benzer şekilde Ulrike de, tehdit algısı ve tetiktellekle gündelik hayatta yaşamının nasıl bir deneyim olduğunu aktarmıştır.

Şey sürekli başıma bir şey gelecekmış gibi yani bu günlük hayatta olmuyor, o kadar ileri derecede değil ama mesela E. ile Gezi Parkı'ndan çıkmıştık titremeye başladım meydana, dizlerimin bağı çözülüyor. Sürekli böyle kötü olacak... bir şey olacaktı gibi hissediyorum, yürüyemiyorum, hiçbir şey yapmak istemiyorum. Eve gidiyorum direkt kendimi yatağa atıyorum. En güvenli yer yatak gibi geliyor ama orada da o sorular düşünceler sürekli...(Ulrike)

Tartışma

Bu çalışmada, İstanbul'da yaşayan transların anlatıları aracılığıyla, yaşadıkları ayrımcılık ve dışlanma deneyimleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların anlatıları en önemli sorun alanlarının sosyal gözetlenme, şiddet ve dışlanma olduğuna işaret etmektedir. Transların maruz kaldığı sosyal gözetlenme, bakış ve cinsiyet kimliğinin reddi temalarına işaret etmiştir. Şiddet ana teması ise saldırılar ve tetiktelik etrafında

şekillenmiştir. Dışlanmanın aile ilişkilerinde, sağlık, eğitim, çalışma ve barınma alanlarında kendini gösterdiği tespit edilmiştir.

Sosyal gözetlenme transların nesne yerine koyulması ve “bakılan” konumunda olması üzerinden gelişmektedir. Önce trans bedene karşı merak ve izleme gerçekleşmekte, ardından da trans olduklarını anladıkları anda “ucubeleştirme” gelmektedir. Bu bireylerin “ucube” olarak konumlandırılmaları kendi başına bir sınır ihlali ve taciz olduğu gibi sonrasında gelebilecek şiddet ve saldırıyı meşrulaştırmaktadır. Bu çalışmada katılımcıların bir kısmı trans olduklarının unutturulmadığından bahsetmiştir. Aslında burada bahsedilen, ötekileştirmenin önemli bir mekanizması olan anormalleştirmedir. Bu kişilere farklı olduklarının sürekli hatırlatılması söz konusudur ama bu olumlu şekilde algılanan bir farklılık değildir. İnsan, kadın, erkek, vatandaş olarak değil trans olarak konumlandırılmaktadırlar. Bulgulara göre toplu taşıma, sağlık, eğitim gibi hizmetlere başvurulduğunda önce trans olarak konumlandırılarak, bakışa, söze ve bunun ardından yanlı davranışlara maruz kalmaktadırlar. Bütün bunları da şiddetin izlediği görülmektedir. Dolayısıyla kamusal sistemlere dahil edilmemekte ve vatandaş olarak haklarını kullanamamakta veya ayrımcılık ve dışlanma beklentisiyle bu haklara hiç başvurmamaktadırlar.

İnsandışlaştırmanın şiddetin önkoşullarından ve sonuçlarından biri olduğu; kişiler veya gruplar arası ahlaki duygular, şiddeti meşrulaştırma gibi işlevlere hizmet eden bir olgu olduğu belirtilmiştir (Haslam, 2006). Transların vücut bulma-bedenleşme (embodiment) halinin “doğal” ve anlaşılabilir sınırları ihlali ve heteroseksist cinsiyet rejimini savunanlar tarafından örneğin, “canavar” şeklinde nitelendirildiği diğer çalışmalarda da belirtilmiştir (Gressgård, 2010; Stryker, 2011). Stryker (2011) bunun trans bireyi “daha az insan” olarak algılamanın ve insanlıktan dışlanmasının bir formu olduğunu ifade etmiş ve bu formu sahiplenmenin insanların translara zarar vermesini engelleyeceğini söylemiştir. Bu bağlamda “stigma, öfke yoluyla dönüştürücü gücün kaynağı haline gelmektedir” (Stryker, 2011; s. 253). Mevcut çalışmada Yuk’un anlatısı Stryker’in öne sürdüğü sürece bir örnek teşkil etmektedir ancak aynı anlatı oluşabilecek zararı engellemek için sahiplenilen ucube konumunun sonucunda izolasyon yaşandığına da işaret etmektedir.

Mevcut çalışmada önceki bulgulara paralel olarak transların sorunlarının baskıcı bir ortamda yaşamaktan kaynaklandığı bulgusu elde edilmiş (Nuttbrock ve ark., 2010), buna ek olarak literatürle paralel şekilde bu bireylere yönelik cinsiyet odaklı saldırıların hayat boyu devam ettiği görülmüştür (Clements-Nolle ve ark., 2006). Türkiye’de translara yönelik yürütülen çalışmalarda, şiddetten yaygın olarak bahsedilmektedir (Çakmak, 2013; Freeman, 2012; KaosGL, 2013; Selek, 2001). Translara yönelik şiddetin bireyler ve devlet tarafından uygulandığı görülmektedir (Selek, 2001). Üstelik şiddet birbirleriyle bağlantılı şekillerde, yaşam alanlarından sürülme ve çalışma alanlarından men edilme gibi amaçlarla da uygulanmıştır (Ataman, 2011). Türkiye’deki duruma paralel olarak diğer yerlerde de transların maruz kaldıkları şiddet çoklu formlarda ortaya çıkan bir olgudur. (Grossman ve ark., 2009; Lombardi, Wilchins, Priesing, Malouf, 2002; Stotzer, 2009; Testa ve ark., 2012).

Çalışma ayrıca şiddetle iç içe yaşayan transların sürekli tetikte olduklarına da işaret etmektedir. Transların ayrımcılığa karşı tetikte oldukları ve bu konuda tedbir aldıklarını bildiren çalışma sayısı kısıtlıdır (Nadal, 2014). Araştırmalar çoğunlukla şiddet yaşantısı üzerinde dururken tetiktelik halini yeterince değerlendirmemektedir. Bu çalışmadaki bulgular şiddet yaşantılarının etkilerinin, transların hayatlarını, yaşanan deneyimin ötesinde önemli oranda şekillendirdiğini göstermektedir. Katılımcıların tehlike beklentisi nedeniyle,

sokakta, okulda, iş yerlerinde belli tedbirler almak durumunda kaldıkları veya kendilerini kısıtlayarak bu alanlardan uzak durdukları görülmüştür.

Dışlanma konusuna baktığımızda, katılımcıların eğitim, iş, sağlık alanlarından, sosyal ilişkilerden ve sosyal statüden dışlandığı ya da kişilerin geçmiş yaşantılar ve beklentilerinin etkisiyle bu alanlardan uzaklaştıkları görülmüştür. Dışlanma hak ihlallerini beraberinde getirmektedir. Özellikle sağlık ve eğitim alanında yaşanan deneyimler transların hem bazı hizmetlerden diğerleriyle eşit şartlarda yararlanamadıklarına hem de dışlanma beklentisi ile hakları olanları talep edemediklerine işaret etmektedir. Bu bağlamda ayrımcılık kadar ayrımcılığın beklentisinin de bu kişilerin hayatları üzerinde etkisi olduğu görülmektedir. Bir yandan translara iş ve ev verilmemesi gibi aleni eylemlerle dışlama gerçekleşirken diğer yandan translarında dolaylı yoldan kendilerini disipline etmek zorunda kaldıkları görülmektedir. Bu bulgu Poteat'ın (2013) transların ayrımcılığa uğrama beklentisi nedeniyle yaşam alanı, iş ve sağlık alanlarında kendilerini kısıtladıkları bulgusuyla benzerlik göstermektedir.

Translara güvenli alanlar bırakılmamaktadır. Katılımcılar güvenilir bir psikolog, doktor, ev, sokak, iş, okul bulmak gibi temel ihtiyaçlar için mücadele etmek zorundadırlar. Bulgular literatüre benzer olarak dışlanma pratiklerinin birbirleriyle etkileşim içinde olduğuna da işaret etmektedir (Collins ve ark., 2015; Dispensa ve ark., 2002). Bir alanda yaşanan dışlanma diğer alanlara da etki etmektedir. Örneğin transların iş alanından dışlandıkları için ekonomik sıkıntı yaşadıkları (Lombardi ve ark., 2002) ve bu nedenle sağlık sisteminden yararlanmakta güçlük çektikleri görülmüştür. Bu kişilerin sağlık alanında doğrudan ayrımcılık yaşadıkları görülmekle beraber sağlık hizmetlerine ulaşmada yaşadıkları zorluklar aynı zamanda ekonomik sıkıntılar ve güvencesizlikten de kaynaklanmaktadır. İş alanından dışlanmak, barınma sorunlarını da arttırmaktadır. Bunun sonucunda translar gettoda yaşamaya itilmekte veya gettoyu güvenli alan olarak kurmaktadır. Gettoda ise iş gücünün değerinin daha düşük olduğu bilinmektedir. Bu nedenle kaynaklara ulaşım, ekonomik ve sosyal etkenlerle örülü, kırılması zor bir döngüye dönüşmektedir.

Türkiye'de hakim heteronormatif vatandaşlık rejiminin transların dışlanmasında etkili olduğu öne sürülmüştür (Akın, 2009; Cürül ve Dönmez, 2013). Cürül ve Dönmez (2013) transseksüelliğin ahlaksızlığın ve şiddetin kaynağı olarak gösterildiğini ve mevcut cinsiyet sistemine bir tehdit olarak algılandığını belirtmişlerdir. Buna göre farklılıklar toplumdaki "aynı olma illüzyonunu" (imaginary sameness) yok edecek bir tehdit olarak görülmektedir.

Bulgular değerlendirildiğinde, trans hakları konusunda çeşitli alanlarda çalışmalar ve geliştirici uygulamalar yapmanın önemi ortaya çıkmaktadır. Örneğin, sağlık alanındaki uygulamaların transların ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi için gerekli eğitimler alınmalıdır (Alegria, 2011). Psikoloji/psikiyatri alanında özellikle heteronormatif söylemlerin baskın olduğu, profesyonellerin yeterli bilgi ve donanıma sahip olmadıkları ve transların bu hizmetlerden yararlanmakta güçlük çektikleri görülmektedir. Psikoloji/psikiyatri alanında bu sorunların değerlendirildiği eğitim çalışmalarına yer verilmelidir.

Bu çalışmada sadece İstanbul'da yaşayan bireylerle görüşülmüştür; fakat katılımcıların yarısı diğer şehirlerden göç ettiği için küçük şehirde yaşadıkları döneme ait deneyimleriyle ilgili de bilgi edinmek mümkün olmuştur. Öte yandan göç eden kişiler, aynı zamanda göç edebilen kişilerdir. Farklı şehirlerde yaşayan trans bireylerin deneyimleri ile ilgili çalışmalar da yapmak gereklidir; bu çalışmadaki katılımcılar görece

daha fazla kaynağa ulaşabilmiş bireyler olabilirler. Örneğin katılımcıların büyük bir kısmı aile desteği almaktadır ve örgütlere ulaşabilmektedir. Bu bağlamda çalışmanın, daha büyük ve çeşitlilik gösteren bir örnekleme geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca ileriki çalışmalarda daha yoğun risk altında olduğu görülen, seks işçiliği yapan trans bireylerin koşullarının odağa alınması gerekmektedir. Bu şekilde trans seks işçilerinin sorunları da görünür olacaktır.

Bu çalışmada, yaşanan sorunların kaynağının kişilerin içsel sıkıntıları değil; toplumsal baskı, politikalar ve tutumlar olduğuna dair kanıt sağlayacak veriler bulunmuştur. Transların yaşadıkları sorunların devlet politikası temelli olması, ideolojilerle beslenmesi, eğitim ve sağlık alanı gibi temel hizmet alanlarında görülmesi ayrımcılığın bireysel bir sorun olmadığını, translara yönelik dışlama, ayrımcılık ve şiddetin “fobilerle” açıklanmasının yeterli olmadığını göstermektedir. Bu sistemsel bir sorundur ve sorunları bireyler üzerinden incelemek “psikolojikleştirmenin” yolunu açmamalıdır. Sistemsel ve çevresel faktörlerin görmezden gelinmesi, ırkçılık ve ayrımcılık odağından uzaklaşmaya neden olur (Altınal, 2011). Bu bağlamda cinsiyet kimliğine yönelik ayrımcılığın ve cinsiyet normlarının nasıl üretildiğini ve desteklendiğini görmek ve hangi uygulamaların bu konularda önleyici olacağını araştırmak önem taşımaktadır. Akademik çalışmaların hakim söylemlerin dışına çıkması, ana akım görüşleri eleştirmesi ve trans hakları konusunda verilen politik mücadeleye destek olacak ortaklıklar yürütmesi gerekmektedir. Öznel deneyimlerin aktarılması bir adımdır; ancak somut koşulların değiştirilmesinde atılacak diğer adımlar için çalışmalar yapılmalıdır.

Kaynakça

Alegria, C. A. Transgender identity and health care: Implications for psychosocial and physical evaluation. *Journal of the American Academy of Nurse Practitioners*, 23(4), (2011),175-182.

Alexander, J. C. Toward a theory of cultural trauma. *Cultural trauma and collective identity*, (2004), 1-30.

Amnesty International, “Not an Illness nor a Crime’: Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender People Demand Equality,” (London: Amnesty International Ltd., 2011).

Ataman, H. “Less Than Citizens: The Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Question in Turkey.” *Societal Peace and Ideal Citizenship for Turkey*. Plymouth, UK: Lexington, (2011), 125-45. Print

Attride-Stirling, J. Thematic networks: ananalytic tool for qualitative research. *Qualitative Research* 1 (2001): 385-405

Barker, R. L. *The social work dictionary* (p. 178). National Association of Social Workers, NASW Press, (1995).

Bauer, G. R., Hammond, R., Travers, R., Kaay, M., Hohenadel, K. M., & Boyce, “I don’t think this is theoretical; this is our lives’’: How erasure impacts health care for transgender people. *Journal of the Association of Nurses in AIDS Care*, 20(5), (2009): 348-361.

Bayramoğlu, Y. “Media Discourse on Transgender People as Subjects of Gentrification in Istanbul.” (2012).

Benson, K. E. Seeking support: Transgender client experiences with mental health services. *Journal of Feminist Family Therapy*, 25(1), (2013): 17-40.

Bockting, W., Robinson, B., Benner, A., & Scheltema, K. Patient satisfaction with transgender health services. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 30(4), (2004): 277-294.

Boyatzis, R.E. Transforming qualitative information: thematic analysis and code development. Sage, (1998).

Braun, V. & Clarke, V. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, (2006): 77-101.

Byrne, D. *Social exclusion*. McGraw-Hill International, (2005).

Cook-Daniels, L., & Munson, M. Sexual violence, elder abuse, and sexuality of transgender adults, age 50+: Results of three surveys. *Journal of GLBT Family Studies*, 6(2), (2010): 142-177.

Correll, J., Judd, C. M., Park, B., & Wittenbrink, B. Measuring prejudice, stereotypes, and discrimination. In J. F. Dovidio, M. Hewstone, P. Glick, & V. M. Esses (Eds.), *The SAGE handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination* (pp. 508-525). Thousand Oaks, CA: Sage, (2010).

Croghan, C. F., Moone, R. P., & Olson, A. M. Friends, family, and caregiving among midlife and older lesbian, gay, bisexual, and transgender adults. *Journal of Homosexuality*, 61(1), (2014): 79-102.

Currah, P., & Minter, S. Unprincipled exclusions: The struggle to achieve judicial and legislative equality for transgender people. *Wm. & Mary J. Women & L.*, 7, (2000): 37.

Cürül, B., & Dönrnez, R. O. Transsexuals in Turkey: between disciplining and eradicating. *Gendered Identities: Criticizing Patriarchy in Turkey*, (2013): 67.

Çakmak, S. No living on land or in air: Discourse of public morality and human rights violations of transgender individuals in Turkey. *Turkish policy quarterly*, 11(4), (2013): 141-147.

Edelman, E. A. "This area has been declared a prostitution free zone": Discursive formations of space, the state, and trans "sex worker" bodies. *Journal of homosexuality*, 58(6-7), (2011): 848-864.

Freeman, M., and Jones K. "Increasing Concern About Violence Against Transgendered Individuals", (2012).

Göregenli, M. Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık. *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar içinde*, (ed. Kenan Çayır, Müge Ayan Ceyhan), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, (2012): 17-27.

Grant, J. M., Mottet, L. A., Tanis, J., Herman, J. L., Harrison, J., & Keisling, M. National Transgender Discrimination Survey Report on health and health care. *National Center for Transgender Equality and National Gay and Lesbian Task Force*. Washington, DC, (2010): 1-23.

Gressgård, R. When trans translates into tolerance-or was it monstrous? Transsexual and transgender identity in liberal humanist discourse. *Sexualities*, 13(5), (2010): 539-561.

Greytak, E. A., Kosciw, J. G., & Diaz, E. M. *Harsh Realities: The Experiences of Transgender Youth in Our Nation's Schools*. Gay, Lesbian and Straight Education Network (GLSEN). 121 West 27th Street Suite 804, New York, NY 10001, (2009).

Grossman, A. H., D'Augelli, A. R., Howell, T. J., & Hubbard, S. Parent' reactions to transgender youth' gender nonconforming expression and identity. *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 18(1), (2005): 3-16.

Grossman, A. H., & D'augelli, A. R. Transgender youth: Invisible and vulnerable. *Journal of Homosexuality*, 51(1), (2006): 111-128.

Grossman, A. H., Haney, A. P., Edwards, P., Alessi, E. J., Ardon, M., & Howell, T. J. Lesbian, gay, bisexual and transgender youth talk about experiencing and coping with school violence: A qualitative study. *Journal of LGBT Youth*, 6(1), (2009): 24-46.

Grossman, A. H., D'augelli, A. R., & Frank, J. A. Aspects of psychological resilience among transgender youth. *Journal of LGBT Youth*, 8(2), (2011): 103-115.

Güney, M. E., Selçuk, I., & Ergin, Ş. LGBTT nüfusunun kentle kurdukları ilişkinin belirlenmesi için kullandıkları alanların çalışma, yaşama ve alış-veriş alanları kapsamında incelenmesi: izmir örneği, (2014).

Haslam, N. Dehumanization: An integrative review. *Personality and social psychology review*, 10(3), (2006): 252-264.

Joffe, H. Thematic Analysis, in Harper, D., & Thompson, A. R. (Eds.). *Qualitative research methods in mental health and psychotherapy: A guide for students and practitioners*. John Wiley & Sons. (2011): 209-223.

Khan, S. I., Hussain, M. I., Parveen, S., Bhuiyan, M. I., Gourab, G., Sarker, G. F., ... & Sikder, J. Living on the extreme margin: social exclusion of the transgender population (hijra) in Bangladesh. *Journal of health, population, and nutrition*, 27(4), (2009): 441.

Lloyd, A. W. Defining the human: Are transgender people strangers to the law. *Berkeley J. Gender L. & Just.*, 20, (2005): 150.

Lombardi, E. Enhancing transgender health care. *American Journal of PublicHealth*, 91, (2001): 869-872.

Lombardi, E. Varieties of transgender/transsexual lives and their relationship with transphobia. *Journal of Homosexuality*, 56(8), (2009): 977-992.

Lombardi, E., Wilchins, R. A., Priesing, D., & Malouf, D. Gender violence: Transgender Experiences with Violence and Discrimination. *Journal of Homosexuality*, 42(1), (2001): 89-101.

Minter, S. Do Transsexuals Dream of Gay Rights-Getting Real about Transgender Inclusion in the Gay Rights Movement. *NYL Sch. J. Hum. Rts.*, 17, (2000): 589.

Moran, L. J., & Sharpe, A. N. Violence, identity and policing The Case of violence against transgender people. *Criminal Justice*, 4(4), (2004): 395-417.

Nadal, K. L., & Griffin, K. E. Microaggressions: A root of bullying, violence, and victimization toward lesbian, gay, bisexual, and transgender youths. *The psychology of teen violence and victimization*, 1, (2011): 3-22.

Nadal, K. L., Skolnik, A., & Wong, Y. Interpersonal and systemic microaggressions toward transgender people: Implications for counseling. *Journal of LGBT Issues in Counseling*, 6(1), (2012): 55-82.

Nuttbrock, L. A., Bockting, W. O., Hwahng, S., Rosenblum, A., Mason, M., Macri, M., & Becker, J. Gender identity affirmation among male-to-female transgender persons: A life course analysis across types of relationships and cultural/lifestyle factors. *Sexual and Relationship Therapy*, 24(2), (2009): 108-125.

Pinto, R. M., Melendez, R. M., & Spector, A. Y. Male-to-female transgender individuals building social support and capital from within a gender-focused network. *Journal of gay & lesbian social services*, 20(3), (2008): 203-220.

Poteat T., German D., Kerrigan D. Managing uncertainty: A grounded theory of stigma in transgender health care encounters. *Soc Sci Med*; 84, (2013): 22–29.

Riley, E. A., Clemson, L., Sitharthan, G., & Diamond, M. Surviving a gender-variant childhood: The views of transgender adults on the needs of gender-variant children and their parents. *Journal of sex & marital therapy*, 39(3), (2013): 241-263.

Saltan, E. *Transness: An Urban Phenomenon In Istanbul*, The University of Texas at Austin, (2013).

Sánchez, F.J., & Vilain, E. Collective self-esteem as a coping resource for male-to- female transsexuals. *Journal of Counseling Psychology*, 56, (2009): 202–209.

Selek, P. *Maskeler Süvariler Gacılar. Ülker Sokak: Bir Alt Kültürün Dışlanma Mekanı*. İstanbul: Aykırı Yayıncılık, (2001).

Seelman, K. L. Transgender adults' access to college bathrooms and housing and the relationship to suicidality. *Journal of homosexuality*, 63(10), (2016): 1378-1399.

Sevencan, U. D. F., Aslan, D., Akın, A., & Akın, L. *Seks Çalışanı Kadınlar, Erkeklerle Cinsel İlişkiye Giren Erkekler ve Transeksüellerin Toplumsal Cinsiyet Hakkındaki Görüşleri*, yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, (2012).

Simon, B., & Pettigrew, T. F. Social identity and perceived group homogeneity: Evidence for the ingroup homogeneity effect. *European Journal of Social Psychology*, 20, (1990): 269–286

Singh, A. A., & McKleroy, V. S. "Just Getting Out of Bed Is a Revolutionary Act" The Resilience of Transgender People of Color Who Have Survived Traumatic Life Events. *Traumatology*, 17(2), (2011): 34-44.

Stotzer, R. L. Violence against transgender people: A review of United States data. *Aggression and Violent Behavior*, 14(3), (2009): 170-179.

Stryker, S. My Words to Victor Frankenstein. Above the Village of Chamounix-Performing Transgender Rage. *Kvinder, Køn & Forskning*, 34, (1994).

Şah, U. Eşcinselliğe, Biseksüelliğe ve Transeksüelliğe İlişkin Tanımlamaların Homofobi ve LGBT Bireylerle Tanışıklık Düzeyi ile İlişkisi. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 32(2), (2012): 23-48.

Vaismoradi, M., Turunen, H., & Bondas, T. Content analysis and thematic analysis: Implications for conducting a qualitative descriptive study. *Nursing & health sciences*, 15(3), (2013): 398-405.

Whittle, S., Turner, L., Al-Alami, M., Rundall, E., & Thom, B. *Engendered penalties: Transgender and transsexual people's experiences of inequality and discrimination*. Wetherby: Communities and Local Government Publications, (2007).

Witten, T. M., & Eyler, A. E. Hate crimes and violence against the transgendered. *Peace Review*, 11(3), (1999): 461-468.

Ybarra, M. L., Mitchell, K. J., & Kosciw, J. G. The relation between suicidal ideation and bullying victimization in a national sample of transgender and non-transgender adolescents. *Youth suicide and bullying: Challenges and strategies for prevention and intervention*, (2014): 134-147.

Yu, V. Shelter and transitional housing for transgender youth. *Journal of Gay & Lesbian Mental Health*, 14(4), (2010): 340-345.